

Agnieszka Drews

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem
adk@umk.pl

FINANSOWANIE DZIAŁALNOŚCI INNOWACYJNEJ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE

Streszczenie: Peter Drucker, ojciec współczesnego zarządzania, w swoich publikacjach wielokrotnie podkreślał potrzebę rozwijania innowacyjności, przedsiębiorczości oraz nowych strategii działania firm w permanentnie zmieniającym się otoczeniu. Niewątpliwie działalność innowacyjna powinna stać się główną siłą napędową współczesnych przedsiębiorstw i zostać na trwałe wpisana w ich kulturę organizacyjną i system zarządzania. Niemniej jednak polskie firmy od lat charakteryzują się jednym z niższych poziomów aktywności innowacyjnej oraz prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej w Unii Europejskiej. Jako główną przyczynę takiego stanu wskazuje się kwestie możliwości finansowania nowatorskich rozwiązań. Celem głównym niniejszego artykułu jest przegląd dostępnych źródeł finansowania oraz identyfikacja najważniejszych form finansowania innowacji wykorzystywanych przez polskie przedsiębiorstwa należące do sektora MSP. W artykule wykorzystano kwerendę literatury przedmiotu i opracowań tematycznych oraz wyniki badania ankietowego. Przeprowadzone analizy wykazały, iż badane firmy należące do sektora MSP finansują działalność innowacyjną z reguły ze środków własnych – czasami wspierając się również dotacjami unijnymi lub kredytami bankowymi. Wśród badanych podmiotów występuje zróżnicowanie stosowanych form finansowania innowacji zarówno w ujęciu wojewódzkim, jak i branżowym.

Słowa kluczowe: działalność innowacyjna, źródła finansowania działalności innowacyjnej, proces innowacyjny, małe przedsiębiorstwa.

JEL Classification: O00, O30, O31, G32.

Wprowadzenie

Teoria nauk ekonomicznych przyznaje innowacjom istotną rolę w rozwoju współczesnych cywilizacji, przedsiębiorstw i gospodarek. W ostatnich dekadach

innowacje i innowacyjność stały się coraz częściej podejmowanym przedmiotem zarówno badań naukowych, jak i działań praktycznych dążących do adaptacji i komercjalizacji nowatorskich rozwiązań. Ekspansja zainteresowania działalnością innowacyjną i jej efektami jest następstwem silnego wpływu wiedzy i zaawansowanych technologii na kreowanie wzrostu społeczno-gospodarczego. Świadomość znaczenia innowacji w rozwiązywaniu istotnych problemów na arenie międzynarodowej przyświeca również działaniom dążącym do coraz skuteczniejszego organizowania i zarządzania procesami innowacyjnymi.

Niewątpliwie procesy innowacyjne współczesnych przedsiębiorstw stanowią kluczową składową organizacyjnej efektywności, a w dłuższym interwale czasowym mogą przełożyć się na uzyskanie bądź też utrzymanie przewagi konkurencyjnej. Liczne badania dotyczące innowacyjności wskazują na obecność wielu związków między działalnością innowacyjną a innymi zjawiskami występującymi na poziomie organizacyjnym, zespołowym, czy też indywidualnym [Kraśnicka i Ingram (red.), 2014, s. 32]. O ile wiedza z zakresu tych powiązań jest stosunkowo szeroka, o tyle sam proces tworzenia innowacji oraz towarzyszące mu uwarunkowania nie są tak obszernie opisane w literaturze przedmiotu [Głód i Ingram, 2015, s. 53].

Tematyka innowacyjności jest szczególnie ważna na poziomie małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) stanowiących podstawę rozwojową obecnych gospodarek oraz równoważących negatywne trendy ekonomiczne i branżowe [Klonowski, 2009, s. 6]. Nie chodzi tu tylko o dominację ilościową owych podmiotów w strukturze przedsiębiorstw, ale także, a nawet przede wszystkim o wkład sektora MSP w tworzenie produktu krajowego brutto, oferowanie miejsc pracy oraz realizację wielu funkcji społecznych i rynkowych. Niemniej jednak ponoszeniu nakładów na działalność innowacyjną towarzyszy z reguły podwyższony poziom ryzyka, a także zwiększone zapotrzebowanie na finansowanie zewnętrzne. Eksploracja całego procesu innowacyjnego w podmiotach należących do sektora MSP bądź też jego pojedynczych etapów (w tym wypadku kwestii finansowania) jest w świetle dostępnej wiedzy uzasadniona.

W związku z powyższym w niniejszym artykule podjęto tematykę finansowania działalności innowacyjnej. Przedmiotem badań objęto małe i średnie przedsiębiorstwa z całej Polski. Celem głównym artykułu jest przegląd oferowanych form finansowania oraz diagnoza wykorzystywanych źródeł finansowania działalności innowacyjnej przez polskie MSP w pierwszych latach pokryzysowej rzeczywistości gospodarczej. W opracowaniu wykorzystano analizę literatury przedmiotu i danych zastanych oraz wyniki badania empirycznego.

1. Proces innowacyjny w przedsiębiorstwie – ramy teoretyczne

Rozpoczynając teoretyczne rozważania dotyczące procesu innowacyjnego w przedsiębiorstwie, można się pokusić o stwierdzenie, iż innowacje są wszechobecne praktycznie na każdej płaszczyźnie współczesnej egzystencji. Samo pojęcie innowacji po raz pierwszy zostało wprowadzone do nauk ekonomicznych przez J. Schumpetera już na początku XX w. Austriacki ekonomista utożsamiał innowacje z „nowym”, tj. pierwszym zastosowaniem rozwiązań w zakresie pięciu podstawowych obszarów¹. W kolejnych latach innowacje doczekały się wielu różnorodnych interpretacji i klasyfikacji – ich zakres przedmiotowy znacząco się rozszerzył i wykroczył poza podkreślaną przez Schumpetera sferę techniczną². Obecnie jednym z częściej rekomendowanych ujęć jest pojęcie innowacji zaproponowane przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w podręczniku Oslo. Zgodnie z nim innowacją jest wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu lub procesu, nowej metody marketingowej lub organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy bądź stosunkach z otoczeniem [OECD, 2008, s. 48]. Założenia podręcznika Oslo uwzględniają zatem szerokie rozumienie innowacji, w których bierze się pod uwagę nie tylko rozwiązania nowe, ale również zmodernizowane, a także wyróżnia się poza innowacjami technicznymi (produktowymi i procesowymi) innowacje nietechniczne (organizacyjne i marketingowe) [Kraśnicka i Głód, 2014, s. 205].

Na jeszcze inny aspekt innowacji, bardziej adekwatny do poruszanej w niniejszym opracowaniu tematyki, zwraca uwagę zespół Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową. W opinii autorów innowacja dotyczy całego zakresu działalności podmiotu, tj. nie tylko aktywności technologicznej, ale także marketingu, organizacji pracy, dostaw, finansowania, i wielu innych [Szultka i in., 2004, s. 19]. Współcześnie innowacja nie jest już tylko wynalazkiem, który znajduje zastosowanie w praktyce gospodarczej. Jest częściej utożsamiana z procesem zarządzania, obejmującym szereg czynności, które mają docelowo przełożyć się na tworzenie, rozwijanie i wprowadzanie nowych wartości w produktach czy nowych połączeń środków i zasobów będących *novum* dla kreujących lub adaptujących je przedsiębiorstw [Niedzielski i Rychlik, 2006, s. 21].

¹ Wprowadzenie nowych wyrobów (produktów/usług), adaptacja nowej metody produkcji, otwarcie nowego rynku, zastosowanie nowego sposobu sprzedaży lub zakupów, zdobycie nowych surowców lub półfabrykatów, wprowadzenie nowej organizacji produkcji [Schumpeter, 1960, s. 104].

² M.in. innowacje organizacyjne, marketingowe, społeczne, ekoinnowacje etc.

Proces innowacyjny składa się z następujących po sobie etapów³, począwszy od idei innowacyjnej, a skończywszy na jej wdrożeniu i komercjalizacji, a więc jest to zespół działań skutkujących wdrożeniem nowych rozwiązań w podmiocie gospodarczym [Białoń, 2010, s. 27]. Podejmując decyzję o rozpoczęciu procesu innowacyjnego, przedsiębiorca powinien rozumieć podstawowe cechy innowacji, do których zalicza się m.in.: wysokie koszty i poziom ryzyka, systematyczne zdobywanie wiedzy i kumulację doświadczenia, interdyscyplinarność, lokalny charakter, nieustanną pracę nad tworzeniem nowych wartości [Guinet, 1995, s. 21].

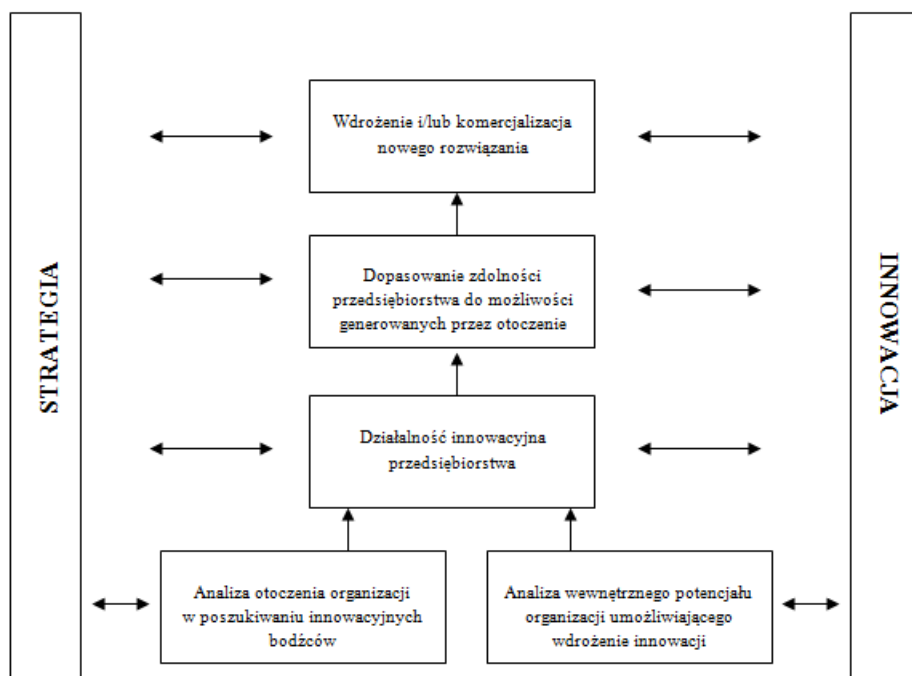
Proces innowacyjny może przebiegać według różnych modeli, które ewoluowały na przestrzeni kolejnych lat – od prostych modeli liniowych do złożonych modeli zintegrowanych czy sieciowych⁴. Ze względu na ograniczone ramy objętościowe niniejszego opracowania w tym miejscu zostaną jedynie wymienione rodzaje najbardziej popularnych modeli procesu innowacyjnego, wraz z odniesieniami do szczegółowych pozycji objaśniających:

- model ogólny (szeroki) [Smith, 2006, s. 106-119],
- model innowacji pchanej przez naukę [Rothwell, 1992, s. 233],
- model innowacji ciągniętej przez rynek [Rothwell, 1992, s. 235],
- model interakcyjny (sprzężeniowy) [Rothwell i Zegveld, 1985, s. 50-53],
- model zintegrowany [Kline i Rosenberg, 1986, s. 289-294],
- model symultaniczny (sieciowy) [Rothwell, 1992, s. 236],
- model otwartych innowacji [Chesbrough, 2003, s. 35-41].

Dla podmiotów należących do sektora MSP realizacja celów innowacyjnych w konkurencyjnym otoczeniu jest niezwykle trudna. Przygotowanie i wdrożenie strategii innowacji opartej na pionierskich działaniach często niesie za sobą konieczność stosowania ryzykownych i kosztownych rozwiązań, co dla mniejszych podmiotów gospodarczych stanowi znaczące wyzwanie. Opracowując świadomie proces innowacyjny, należy identyfikować w otoczeniu zjawiska służące innowacjom, dające firmie jednocześnie szansę na ekspansję, a także dostrzegać znajdujące się wewnątrz organizacji zdolności i umiejętności, które można wzajemnie powiązać i następnie wykorzystać do przygotowania, wdrożenia i eksploatacji nowego rozwiązania [Glabiszewski, 2008, s. 106]. Na rysunku 1 przedstawiono strukturę podstawowych etapów procesu innowacyjnego charakterystycznych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

³ W literaturze przedmiotu występuje wiele modeli opisujących działalność innowacyjną przedsiębiorstw, różniących się z reguły liczbą faz, złożonością i zakresem.

⁴ Zob. szerzej deskrypcję modeli procesu innowacyjnego opisano w [Zastempowski, 2010, s. 90-111].

Rys. 1. Konstrukcja procesu innowacyjnego w przedsiębiorstwach sektora MSP

Źródło: opracowano na podstawie [Jones, 2003, s. 138].

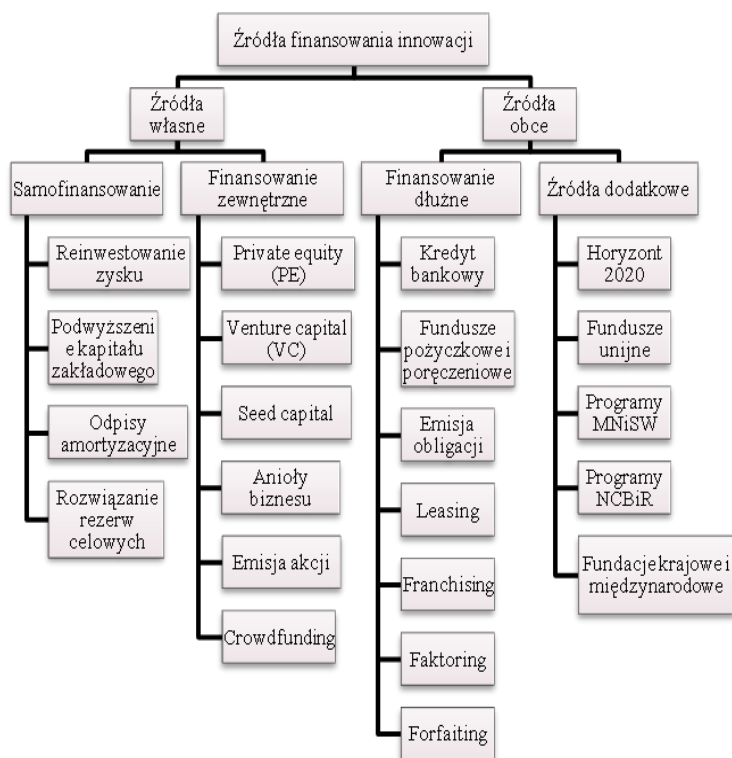
Reasumując powyższe rozważania, należy podkreślić, iż przedsiębiorstwem innowacyjnym jest nie tylko podmiot wdrażający kolejne innowacje, ale również podmiot podejmujący liczne działania, przedsięwzięcia oraz inwestycje niezbędne do kreowania i adaptacji nowatorskich rozwiązań [Jasiński, 2006, s. 41].

2. Źródła finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw

Finansowanie działalności podmiotów gospodarczych, w tym działalności innowacyjnej, oznacza pozyskiwanie przez przedsiębiorstwo kapitału, który stanowi odzwierciedlenie źródeł finansowania majątku [Prystrom i Wierzbicka, 2015, s. 10]. Wykorzystywanie i podział środków finansowych jest niezmiernie ważną determinantą wpływającą na podjęcie decyzji o powstaniu nowych rozwiązań w przedsiębiorstwie. Założenie o konieczności ponoszenia nakładów na innowacje jest rozwijane w pracach wielu autorów w kontekście powiązania źródeł finansowania działalności innowacyjnej od etapu rozwoju przedsiębior-

stwa⁵ [Głuszczyk, 2015, s. 75]. W miarę ekspansji firmy ewoluują potrzeby związane z finansowaniem innowacji, czemu towarzyszy zmiana źródeł finansowania oraz ilość potrzebnego kapitału [Weresa, 2014, s. 170].

W literaturze przedmiotu wyróżnia się szereg klasyfikacji źródeł finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstwa⁶. Najczęściej wymienianym jest podział na źródła własne (tj. samofinansowanie i finansowanie zewnętrzne) oraz źródła obce (tzw. finansowanie dłużne). Poza dwiema podstawowymi kategoriami dodatkowe możliwości finansowania działalności innowacyjnej są dostępne poprzez wykorzystanie funduszy unijnych, programów wspólnotowych czy oferty polskich oraz zagranicznych podmiotów i fundacji. Szczegółowy schemat podstawowych form finansowania działalności innowacyjnej zaprezentowano na rys. 2.

Rys. 2. Możliwe formy finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw

Źródło: opracowano na podstawie [Szatkowski, 2001, s. 131; OECD, 2014, s. 174-176; Prystrom i Wierzbicka, 2015, s. 5-8].

⁵ Występują cztery podstawowe etapy ekspansji przedsiębiorstwa: faza zasiewu, faza startu, faza wczesnego rozwoju, faza ekspansji.

⁶ Zob. szerzej [Głodek i Gołębiowski, 2006; Pietras i Głodek, 2011].

Według ostatnich danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) głównym źródłem finansowania nakładów na działalność innowacyjną, analogicznie jak w poprzedniej edycji badania, były środki własne przedsiębiorstw, które stanowiły ok. 70% wszystkich poniesionych nakładów na ten cel [GUS, 2015, s. 10]. Prezentowane w publikacji GUS statystyki obejmują działalność w latach 2012-2014. Największy odsetek przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie występuje wśród dużych przedsiębiorstw, stąd też istnieje konieczność pobudzania aktywności innowacyjnej w grupie mniejszych podmiotów gospodarczych.

Właściciele przedsiębiorstw planujący realizację projektu innowacyjnego stają przed wieloma problemami, które jednocześnie potrafią ich skutecznie ograniczać. Owe bariery mogą pochodzić zarówno z wnętrza organizacji, jak i być generowane przez otoczenie. Do najważniejszych czynników hamujących wprowadzanie innowacji w polskich przedsiębiorstwach zalicza się: źródła finansowania, koszty procesu innowacji oraz ryzyko ekonomiczne [Crowley, 2004, s. 5]. Przykładowo banki niechętnie udzielają kredytów podmiotom opartym na wiedzy, które nie mają realnego zabezpieczenia, a wsparcie ze środków publicznych jest zbyt rozdrobnione lub zarządzane w mało profesjonalny sposób [Jabłońska, 2013, s. 339]. Ponadto większość funduszy VC w Europie jest zbyt mała, by kompleksowo wspierać przedsiębiorstwa [Komisja Europejska, 2010, s. 14], a źródła takie jak crowdfunding nie są na tyle rozpowszechnione, by mieć przełożenie na liczbę i jakość generowanych innowacji w firmach z sektora MSP.

3. Metodyka badań

Badania empiryczne⁷, których wycinek przedstawiono w niniejszym opracowaniu, zostały zrealizowane zespołowo w ramach ogólnopolskiego projektu badawczego pt. „Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w dobie kryzysu gospodarczego – uwarunkowania, trendy i modele”⁸.

Badanie główne przeprowadzono przy współudziale firmy PBS sp. z o.o. w Sopocie na reprezentatywnej próbie małych i średnich przedsiębiorstw. Wywiady bezpośrednie z respondentami zrealizowano przy wykorzystaniu metody CAPI⁹ i zakończono na przełomie I i II kwartału 2015 r. Losowy dobór próby

⁷ Zob. szerzej [Zastempowski, 2016a, 2016b].

⁸ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2013/09/B/HS4/01971.

⁹ Z ang. *Computer Assisted Personal Interview* – metoda badawcza, w której wywiad jest wspomagany urządzeniami mobilnymi (tzn. ankieter zapisuje uzyskane odpowiedzi na laptopie/palmtopie).

badawczej został przeprowadzony we wrześniu 2014 r. przez Centrum Informatyki Statystycznej Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie – losowania dokonano z rejestru REGON (zgodnie ze stanem na dzień 31.08.2014 r.). Reprezentatywność próby oparto o cztery kryteria:

1. rozmiar przedsiębiorstwa,
2. rodzaj prowadzonej działalności według sekcji PKD,
3. siedzibę przedsiębiorstwa (w ujęciu wojewódzkim),
4. minimalny (5-letni) okres funkcjonowania podmiotu na rynku.

Wielkość próby badawczej ustalono, przyjmując, że:

- liczebność badanej grupy w 2012 r. wynosiła łącznie 176 276 podmiotów gospodarczych¹⁰ [Zadura-Lichota, Tarnawa, 2014, s. 135],
- poziom ufności $p = 0,95$,
- wielkość frakcji/procentowy udział zjawiska innowacyjności w całej grupie wynosi 20% [Zadura-Lichota, 2010, s. 11-18],
- błąd maksymalny wynosi 0,05.

Przy tak ustalonych kryteriach wolumen próby powinien kształtować się na poziomie 246 przedsiębiorstw (zob. [Kaczmarczyk 2011, 89-90]). Ostatecznie w badaniu wzięło udział 250 podmiotów gospodarczych, których charakterystykę zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Struktura badanych przedsiębiorstw (n=250)

Kryterium <i>1</i>	Wolumen <i>2</i>	Udział % <i>3</i>
Wielkość przedsiębiorstwa:		
– małe (10-49 osób zatrudnionych)	204	81,6
– średnie (50-249 osób zatrudnionych)	46	18,4
Sekcje według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD):		
C – Przetwórstwo przemysłowe.	55	22,0
D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych.	1	0,4
E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją.	2	0,8
F – Budownictwo.	43	17,2
G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, wylączając motocykle.	68	27,2
H – Transport i gospodarka magazynowa.	7	2,8
I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi.	20	8,0
J – Informacja i komunikacja.	6	2,4
K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa.	5	2,0
L – Działalność związana z obsługą nieruchomości.	11	4,4
M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.	17	6,8

¹⁰ 146 489 przedsiębiorstw małych (bez mikro) i 29 787 przedsiębiorstw średnich.

cd. tabeli 1

<i>l</i>	2	3
N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca.	7	2,8
Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna.	1	0,4
R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją.	2	0,8
S – Pozostała działalność usługowa.	5	2,0
Lokalizacja przedsiębiorstwa:		
Dolnośląskie	17	6,8
Kujawsko-pomorskie	11	4,4
Lubelskie	11	4,4
Lubuskie	7	2,8
Łódzkie	12	4,8
Małopolskie	23	9,2
Mazowieckie	43	17,2
Opolskie	6	2,4
Podkarpackie	10	4,0
Podlaskie	9	3,6
Pomorskie	14	5,6
Śląskie	28	11,2
Świętokrzyskie	6	2,4
Warmińsko-Mazurskie	11	4,4
Wielkopolskie	30	12,0
Zachodniopomorskie	12	4,8
Prowadzenie działalności innowacyjnej:		
– tak	208	83,2
– nie	42	16,8

Źródło: opracowano na podstawie badań przeprowadzonych w przedsiębiorstwach.

4. Wyniki badań

Diagnozę wykorzystywanych źródeł finansowania działalności innowacyjnej przez polskie podmioty zaliczane do sektora małych i średnich przedsiębiorstw oparto na wytycznych wykorzystywanych w sprawozdawczości Głównego Urzędu Statystycznego. Do kluczowych form finansowania zaliczyć można:

- 1) środki własne,
- 2) środki otrzymane z budżetu państwa (np. za pośrednictwem Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, Ministerstwa Rozwoju, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego etc.),
- 3) środki pozyskane z Unii Europejskiej (np. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Regionalne Programy Operacyjne),
- 4) środki pozyskane z zagranicy (z krajów spoza Unii Europejskiej),
- 5) środki pochodzące z funduszy kapitału ryzyka (np. venture capital, czy private equity),
- 6) kredyty bankowe,
- 7) pozostałe środki.

Na potrzeby niniejszej publikacji identyfikacja głównych źródeł finansowania działalności innowacyjnej została przeprowadzona wyłącznie dla przedsiębiorstw, które wskazały, iż w ciągu ostatnich trzech lat (tj. w okresie 2012-2014) prowadziły aktywnie działalność innowacyjną. Ów warunek spełniało 208 podmiotów należących do sektora MSP, stanowiących 83% próby badawczej.

Otrzymane wyniki w pierwszej kolejności zostały przedstawione odrębnie dla dwóch grup podmiotów, tj. małych i średnich przedsiębiorstw (zob. tabela 2). Zastosowanie takiego podziału jest celowe, ponieważ coraz częściej dostrzega się analogie w specyfice finansowania działalności występujące między średnimi i dużymi firmami niż między sektorem MSP, do którego średnie firmy są zaliczane¹¹. Dokonane ujęcie pozwala określić podobieństwa i różnice w stosowanych źródłach finansowania działalności innowacyjnej przez owe grupy podmiotów. Następnie zsumowane odpowiedzi respondentów zostały przedstawione w ujęciu wojewódzkim (zob. rys. 3) i sektorowym (zob. rys. 4), tak by możliwe było określenie charakterystyki finansowania działalności innowacyjnej polskich firm należących do sektora MSP w poszczególnych regionach kraju i w dominujących ilościowo profilach działalności (tj. w sekcjach C, F, G, I, M).

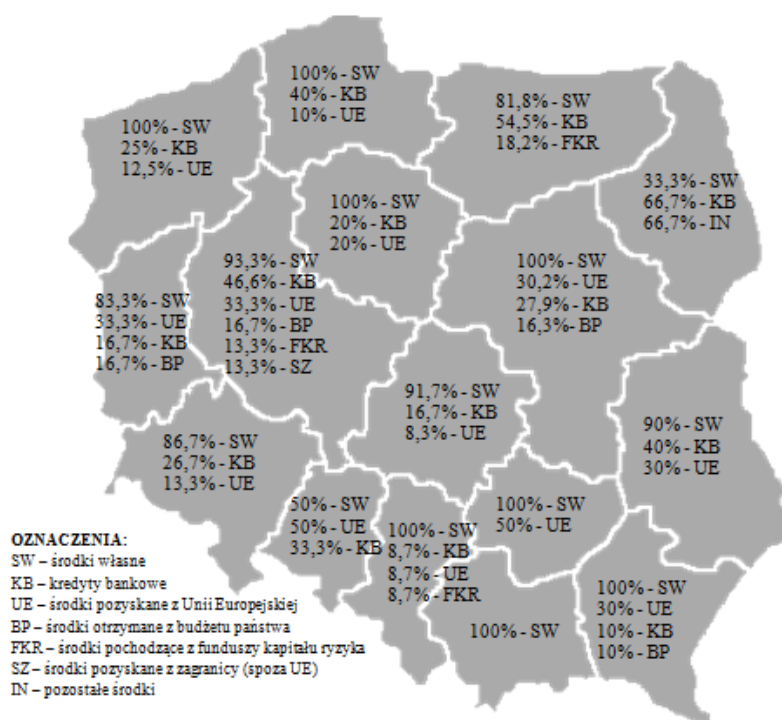
Tabela 2. Źródła finansowania działalności innowacyjnej polskich MSP w latach 2012-2014

Wybrane kryteria porównawcze	Procentowy udział odpowiedzi	
	Małe przedsiębiorstwa (n=164)	Średnie przedsiębiorstwa (n=44)
Stosowane źródła finansowania*		
1. środki własne	93,3	88,6
2. środki otrzymane z budżetu państwa	7,3	20,5
3. środki pozyskane z funduszy unijnych	20,1	29,5
4. środki pozyskane z zagranicy (spoza UE)	3,7	6,8
5. środki pochodzące z funduszy kapitału ryzyka (venture capital/private equity)	4,3	6,8
6. kredyty bankowe	26,8	36,4
7. pozostałe środki	13,4	11,4
Liczba wykorzystanych źródeł finansowania		
1 rodzaj finansowania, w tym:	53,1	43,2
– środki własne	96,6	94,7
2 rodzaje finansowania	31,7	31,8
3 i więcej rodzajów finansowania	15,2	25,0

* Suma % udziałów odpowiedzi przekracza 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wskazania kilku źródeł finansowania prowadzonej działalności innowacyjnej.

Źródło: opracowano na podstawie badań przeprowadzonych w przedsiębiorstwach.

¹¹ Przykładem mogą być m.in. raport NBP pt. *Sytuacja finansowa małych przedsiębiorstw na tle kondycji przedsiębiorstw dużych i średnich w latach 2005-2014, czy cykliczne raporty Banku Pekao dotyczące mniejszych podmiotów gospodarczych pt. Raport o sytuacji mikro i małych firm.*

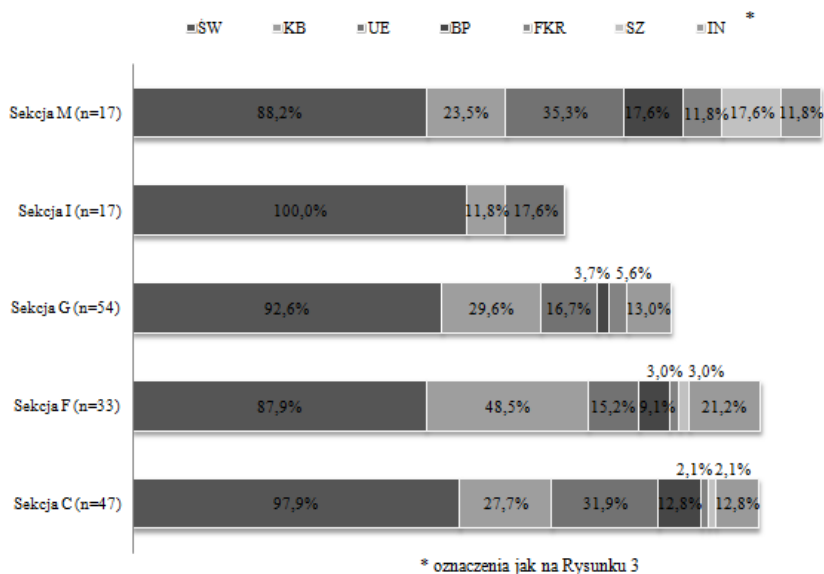

Rys. 3. Dominujące źródła finansowania działalności innowacyjnej polskich MSP w ujęciu wojewódzkim (n=208)

Źródło: opracowano na podstawie badań przeprowadzonych w przedsiębiorstwach.

Ponad połowa badanych małych firm (53%) i niecałe 44% firm średnich korzystały wyłącznie z jednego rodzaju finansowania działalności innowacyjnej – w głównej mierze były to środki własne. Co trzeci podmiot gospodarczy, bez względu na rozmiar firmy, poza środkami własnymi korzystał z dodatkowego źródła kapitału – najczęściej w formie kredytów bankowych lub funduszy unijnych. Z kolei niemal co szóste małe i co czwarte średnie przedsiębiorstwo działalność innowacyjną finansowało, korzystając z trzech lub więcej rodzajów środków kapitałowych. W badanej próbie zdecydowanie większe zróżnicowanie źródeł finansowania działalności innowacyjnej występuje w gronie firm średnich. Podmioty średniej wielkości częściej decydują się na finansowanie zewnętrzne – m.in. na kapitał pochodzący z budżetu państwa, z kredytów bankowych czy europejskich funduszy strukturalnych – niż podmioty małe. Najmniej popularną formą finansowania działalności innowacyjnej w polskim sektorze MSP są środki pozyskiwane ze źródeł zagranicznych (tj. pochodzące spoza krajów UE), a także środki z funduszy wysokiego ryzyka (przykładowo venture capital).

Uzyskane w ramach badania empirycznego wyniki wykazują zbliżoną strukturę źródeł finansowania działalności innowacyjnej małych i średnich firm do rezultatów badań GUS czy Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości.

Rys. 4. Źródła finansowania działalności innowacyjnej polskich MSP z przeważających liczebnie branż (n=168)

Źródło: opracowano na podstawie badań przeprowadzonych w przedsiębiorstwach.

Interesująca, zdaniem autorki artykułu, z punktu widzenia chociażby instytucji oferujących wsparcie finansowe na działalność innowacyjną dla przedsiębiorstw jest charakterystyka dominujących źródeł finansowania przedstawiona w ujęciu regionalnym. W większości województw (11 na 16) udział środków własnych w finansowaniu działalności innowacyjnej polskich MSP przekraczał poziom 90%, a w przypadku województwa małopolskiego opierał się w 100% wyłącznie na nich. Największe zróżnicowanie w stosowanych formach finansowania działań nowatorskich występuje w Wielkopolsce, na Mazowszu, na Warmii i Mazurach, a także w województwach podlaskim, lubuskim oraz opolskim. Należy zwrócić uwagę, że na ww. terenach przedsiębiorstwa pozyskują środki niemal ze wszystkich dostępnych źródeł – w tym również z funduszy kapitału ryzyka, podmiotów pozaeuropejskich, budżetu państwa i innych.

W dwóch województwach (podlaskim i opolskim) badane przedsiębiorstwa chętniej korzystały z zewnętrznych form wsparcia innowacji niż z kapitałów własnych. Po środki oferowane przez krajowe ministerstwa czy agencje rządowe

sięgają pojedyncze przedsiębiorstwa z 9 na 16 województw Polski. Z kolei kapitał pochodzący od podmiotów spoza UE skutecznie udaje się pozyskać przedsiębiorcom tylko z pięciu województw: dolnośląskiego, kujawsko-pomorskiego, mazowieckiego, opolskiego, wielkopolskiego. W badanej próbie nieliczni przedsiębiorcy z Kujaw i Pomorza, Mazowsza, Śląska, Warmii i Mazur oraz Wielkopolski zdecydowali się na dodatkowe źródło sfinansowania innowacji w postaci venture capital czy private equity. Występujące zróżnicowanie regionalne w wykorzystywanych źródłach finansowania działalności innowacyjnej jest, zdaniem autorki artykułu, pośrednio powiązane z poziomem rozwoju danego regionu¹² oraz dostosowaniem oferty do potrzeb firm w danym województwie.

Ostatnim omawianym zagadnieniem będą źródła finansowania działalności innowacyjnej w ujęciu branżowym. Dane zamieszczone na rys. 4 umożliwiają dostrzeżenie heterogeniczności stosowanych form finansowania innowacji w zależności od profilu prowadzonej działalności. Największe zróżnicowanie źródeł finansowania występuje wśród przedsiębiorstw należących do sekcji M (Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna), a najmniejsze – wśród firm funkcjonujących w sekcji I (Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi). Stosunkowo wysoki odsetek przedsiębiorstw należących do branży budowlanej (sekcja F) oraz branży handlowej (sekcja G) korzystał również z kredytu bankowego w ramach prowadzenia działalności innowacyjnej. Warto podkreślić, iż najczęstszymi wnioskodawcami o finansowanie innowacji ze środków unijnych i budżetu państwa były przedsiębiorstwa z sekcji M i sekcji C (Przetwórstwo przemysłowe). Taka struktura odpowiedzi może być powiązana głównie ze specyfiką branży (jej sezonowością), ale też płynnością finansową kooperantów, czy też wiedzą specjalistyczną niezbędną do prowadzenia firmy w danej branży.

¹² W przypadku województw rozwiniętych (woj. mazowieckie, woj. wielkopolskie) występuje „naturalna aktywność przedsiębiorstw” w zakresie pozyskiwania kolejnych źródeł finansowania działalności innowacyjnej wynikająca z posiadanego doświadczenia właścicieli w tym zakresie i dostrzegania przez nich pozytywnych efektów korzystania z form finansowania obcego. Z kolei w przypadku województw słabiej rozwiniętych (woj. podlaskie, woj. warmińsko-mazurskie, woj. opolskie) występuje większy nacisk instytucji publicznych na promowanie różnorodnych źródeł finansowania działalności innowacyjnej i opracowywanie „dedykowanych możliwości finansowania innowacji”, które mają przełożenie na stosowanie w firmach różnorodnych środków kapitałowych.

Podsumowanie

We współczesnej gospodarce opartej na wiedzy jednym z najważniejszych wyznaczników konkurencyjności przedsiębiorstwa są wdrażane przez nie innowacje, będące następstwem wielu czynników, m.in. poziomu rozwoju firmy, realizowanej strategii, prowadzonych prac badawczo-rozwojowych, stosowanych technologii czy systematycznego doskonalenia produktów i procesów. Zarządzanie działalnością innowacyjną, zwłaszcza w sektorze MSP, ze względu na ograniczone zasoby (w tym: możliwości finansowe), obciążone jest stosunkowo wyższym ryzykiem ekonomicznym niż w przypadku większych przedsiębiorstw.

Celem opracowania była diagnoza dostępnych form oraz identyfikacja głównych źródeł finansowania działalności innowacyjnej wykorzystywanych przez polskie przedsiębiorstwa. Mimo szerokiego wachlarza możliwych do pozyskania środków kapitałowych polskie firmy finansują działalność innowacyjną z reguły ze środków własnych. Co piąta firma posiłkuje się także środkami pochodzącymi z funduszy unijnych lub kredytów bankowych. Najmniej rozpowszechnioną formą finansowania działalności innowacyjnej w polskich MSP są środki pozyskane od podmiotów pozaeuropejskich oraz z funduszy wysokiego ryzyka. W badanej próbie występuje zróżnicowanie stosowanych źródeł finansowania działalności innowacyjnej zarówno w ujęciu wojewódzkim, jak i sektorowym.

Zaprezentowane w opracowaniu treści teoretyczne, uzupełnione o wyniki badań empirycznych, skłaniają do refleksji dotyczącej pobudek warunkujących wybór źródeł finansowania działalności innowacyjnej w polskich podmiotach gospodarczych. W tym miejscu należałoby postawić kluczowe pytanie: *Czy finansowanie działalności innowacyjnej w dominującej mierze ze środków własnych jest świadomym i celowym działaniem, czy wynika z niewiedzy, antypatii przedsiębiorców do zewnętrznych źródeł finansowania lub też innych determinant?* Tak postawiony problem może stanowić punkt wyjścia do przeprowadzenia dalszych, pogłębionych analiz w zakresie czynników wpływających na proces decyzyjny związany z dopasowaniem źródeł finansowania działalności innowacyjnej do potrzeb i możliwości danego przedsiębiorstwa.

Literatura

- Białoń L. (2010), *Zręby teorii innowacji* [w:] L. Białoń (red.), *Zarządzanie działalnością innowacyjną*, Wydawnictwo Placet, Warszawa.
- Chesbrough H.W. (2003), *The Era of Open Innovation*, „Sloan Management Review”, Vol. 14, No. 3.

- Crowley P. (2004), *Innovation in the New Member States and Candidate Countries. Output, Barriers and Protection*, „Statistics in Focus, Science and Technology”, No. 13.
- Glabiszewski W. (2008), *Proinnowacyjna działalność przedsiębiorstw* [w:] M. Haffer i R. Haffer (red.), *Aktywność innowacyjna małych i średnich przedsiębiorstw Pomorza i Kujaw*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Głodek P., Gołębiowski M. (2006), *Finansowanie innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Regionalny System Innowacji – Zachodniopomorska Sieć Lokalnych Ośrodków Transferu Technologii i Innowacji, Warszawa.
- Głód W., Ingram T. (2015), *Procesy innowacyjne w małych i średnich przedsiębiorstwach – studia przypadków*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 212.
- Głuszczyk D. (2015), *Finansowanie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w regionach Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Guinet J. (1995), *National Systems for Financing Innovation*, OECD, Paris.
- GUS (2015), *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2012-2014*, Warszawa.
- Jabłońska M. (2013), *Finansowanie pomysłów innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie Competitiveness and Innovation Framework Programme*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 174.
- Jankiewicz Z., Postek Ł., Puchalska K., Sawicka A., Tymoczko I. (2015), *Sytuacja finansowa małych przedsiębiorstw na tle kondycji przedsiębiorstw dużych i średnich w latach 2005-2014*, Narodowy Bank Polski, Warszawa.
- Jasiński A.H. (2006), *Innowacje i transfer techniki w procesie transformacji*, Difin, Warszawa.
- Jones O. (2003), *Innovation in SMEs: Intrapreneurs and New Routines* [w:] O. Jones, F. Tilley (red.), *Competitive Advantage in SMEs. Organizing for Innovation and Change*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester.
- Kaczmarczyk S. (2011), *Badania marketingowe. Podstawy metodyczne*, PWE, Warszawa.
- Kierzkowski Ł. (2017), *Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2016*, Bank Pekao SA, Warszawa.
- Kline S.J., Rosenberg N. (1986), *An Overview of Innovation* [w:] R. Landau, N. Rosenberg (red.), *The Positive Sum Strategy*, National Academy Press, Washington.
- Klonowski D. (2009), *Innowacyjność sektora MSP w Polsce. Rządowe programy wsparcia a luka finansowa*, Ernst & Young Polska, Warszawa.
- Komisja Europejska, *Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, KES oraz KR. Projekt przewodni strategii Europa 2020. Unia Innowacji – SEC 1161*, Bruksela.

- Kraśnicka T., Głód G. (2014), *Innowacje a konkurencyjność przedsiębiorstw województwa śląskiego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 187.
- Kraśnicka T., Ingram T., red. (2014), *Innowacyjność przedsiębiorstw – koncepcje, uwarunkowania i pomiar*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Niedzielski P., Rychlik K. (2006), *Innowacje i kreatywność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- OECD (2008), *Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- OECD (2014), *Science, Technology and Industry Outlook*, OECD, Paris.
- Pietras P., Głodek P. (2011), *Finansowanie przedsięwzięć innowacyjnych w MSP*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Prystrom J., Wierzbicka K. (2015), *Finansowanie działalności innowacyjnej*, Difin, Warszawa.
- Rothwell R. (1992), *Successful Industrial Innovation*, „R&D Management”, No 3.
- Rothwell R., Zegveld W. (1985), *Reindustrialization and Technology*, Logan, Harlow.
- Schumpeter J.A. (1960), *Teorie rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.
- Smith D. (2006), *Exploring Innovation*, The McGraw-Hill Companies, New York.
- Szatkowski K. (2001), *Ekonomiczne uwarunkowania działalności innowacyjnej* [w:] M. Brzeziński (red.), *Zarządzanie innowacjami technicznymi i organizacyjnymi*, Difin, Warszawa.
- Szultka S., Tamowicz P., Mackiewicz M., Wojnicka E. (2004), *Regionalne strategie i systemy innowacji. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk.
- Weresa M.A. (2014), *Polityka innowacyjna*, PWN, Warszawa.
- Zadura-Lichota P., red. (2010), *Innowacyjność 2010*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Zadura-Lichota P., Tarnawa A. (2014), *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Zastempowski M. (2010), *Uwarunkowania budowy potencjału innowacyjnego małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Zastempowski M. (2016a), *Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.

Zastempowski M., red. (2016b), *Aktywność innowacyjna polskich małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.

FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN POLAND

Summary: Peter Drucker, the father of modern management, repeatedly emphasized the need to develop innovation, entrepreneurship and new business strategies in a constantly changing environment. Undoubtedly, innovative activity should become the main driving force of any business and be permanently integrated into its organizational culture and management system. Nevertheless, Polish companies for years have been characterized by lower levels of innovation activity and Research & Development in the European Union. The main reason for this state is the issue of the possibility of financing innovative solutions. The main purpose of this article is to review the available sources of financing and to identify the main types of financing innovations used by Polish companies belonging to the SME sector. The article was used to query the literature of the subject and the thematic studies as well as survey results. The analyzes carried out showed that the surveyed companies belonging to the SME sector finance the innovative activity as a rule with their own resources – sometimes also supported by EU subsidies or bank loans. Among the entities surveyed there is a diversification of applied forms of financing innovations both in the voivodeship approach and in the industry approach.

Keywords: innovative activity, sources of financing innovative activity, innovation process, small businesses.